

RECENZJE

Ryszard A. Stefański

Recenzja książki M. Budyn-Kulik, P. Kozłowskiej-Kalisz, M. Kulika, M. Mozgawy, Prawo karne materialne. Część ogólna, pod red. M. Mozgawy, Wolters Kluwer 2006

Rynek podręczników prawa karnego materialnego jest przebogaty¹, a niedawno zwiększył się o kolejną pozycję, tym razem autorstwa pracowników naukowych Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, będącą przedmiotem niniejszej recenzji. Jest to podręcznik, który zasługuje na szczególną uwagę przede wszystkim ze względu na swą zawartość merytoryczną i, co się z tym łączy, na duży ładunek intelektualny, a nadto na walory pragmatyczne. Jak każdy podręcznik przeznaczony jest głównie dla studentów prawa i ma służyć im do przygotowania się do egzaminu z prawa karnego materialnego. Recenzowana książka spełnia nie tylko ten cel, lecz może

¹ M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna, pod red. M. Bojarskiego, Warszawa 2004, wyd. II, Warszawa 2006; T. Bojarski, Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej, Warszawa 2002, wyd. II, Warszawa 2005; L. Gardocki, Prawo karne, wyd. 12, Warszawa 2006; M. Dietrich, B. Namysłowska, Prawo karne – część ogólna, Warszawa 2000; M. Dietrich, B. Namysłowska, M. Soroczyńska, Kodeks karny. Pytania egzaminacyjne. Kazusy. Tablice, Warszawa 1999; K. Indeckci, A. Liszewska, Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, karze i środkach karnych, Warszawa 2002; A. Marek, Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach, Toruń 2005; A. Marek, Prawo karne, Warszawa 2006; A. Ratajczak, Zarys wykładu prawa karnego Warszawa 2002; M. Surkont, Prawo karne. Podręcznik dla studentów administracji, Sopot 1998; M. Surkont, Prawo karne, Bydgoszcz–Gdynia 2001; A. Szwec, Elementy prawa karnego materialnego (część ogólna), Bytom 2001; J. Warylewski, Wstęp do nauki prawa karnego, Gdańsk 2002; J. Warylewski, Prawo karne. Część ogólna, Warszawa 2006.

być przydatna także osobom zajmującym się profesjonalnie stosowaniem tej gałęzi prawa. Zawiera bowiem nie tylko podstawowe informacje o ustawie karnej, przestępstwie i karze, ale także dokonano w niej interpretacji niektórych pojęć z odwołaniem się do wypowiedzi doktryny i judykatury. Sprawia to, że książka jest nie tylko podręcznikiem, ale i pomocnym komentarzem. Takie jej ujęcie powoduje, że uczący się, przyswajając sobie podstawowe pojęcia z zakresu prawa karnego materialnego, jednocześnie poznaje, jak zostały one odzwierciedlone w ustawie karnej i jak należy interpretować zawarte w niej określenia. Spełnia ona także rolę przewodnika po literaturze penalistycznej, gdyż po każdym rozdziale zamieszczono stosunkowo obszerne wykazy literatury.

Istotny walor dydaktyczny mają przykłady podawane w sposób niezwykle komunikatywny i obrazowy przy omawianiu niektórych kwestii, np. dot. zamiaru ewentualnego (s. 196), działanie w błędzie co do znamion typu uprzywilejowanego (s. 273). Ułatwiają zrozumienie wcześniej omawianych zagadnień. Takie samo znaczenie mają tabele i wykresy przedstawiające w sposób graficzny niektóre instytucje prawne, np. strukturę przestępstwa (s. 143), podział przestępstw (s. 156), podział znamion (s. 161), zbieg przepisów ustawy (s. 338).

Konstrukcja opracowania jest typowo podręcznikowa, bowiem cały materiał został podzielony według klasycznego układu na 4 części, obejmujące:

I – wiadomości wstępne (podział prawa karnego, funkcje prawa karnego, zasady prawa karnego, naukę prawa karnego i nauki pokrewne, historyczny rozwój prawa karnego, podstawowe dane o przestępczości),

II – naukę o ustawie karnej (źródła prawa karnego, budowa normy karnoprawnej, wykładnia przepisów, zasady obowiązywania ustawy karnej, immunitety, ekstradycja i azyl),

III – naukę o przestępstwie (pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw, ustawowe znamiona czynu zabronionego, okoliczności wyłączające bezprawność czynu, wina, okoliczności wyłączające winę, formy stadialne i zjawiskowe popełnienia czynu zabronionego, zbieg przepisów ustawy i przestępstw),

IV – naukę o karze i innych środkach reakcji na przestępstwo (kary, środki karne, zasady wymiaru kary, nadzwyczajny wymiar kary, środki związane z poddaniem sprawcy próbie, środki zabezpieczające oraz uchylenie karalności, darowanie kary i zatarcie skazania).

W podręczniku zostały stosunkowo szeroko omówione nowe określenia, tj. te, które po raz pierwszy znalazły się w kodeksie karnym. Przykładowo można wskazać na „motywację zasługującą na szczególne potępienie” (s. 207–209), które to pojęcie budzi wątpliwości w praktyce i do tej pory nie określono jasnych jego kryteriów.

Podstawowe pojęcia są nie tylko wyjaśniane, lecz w wielu wypadkach dokonywana jest ich ocena. *Exemplum*, zwraca się uwagę na kontrowersyjność nowego określenia nieumyślności, skutkiem którego jest odrzucenie podziału na lekkomyślność i niedbalstwo (s. 203). Można jednak mieć wątpliwości, czy rzeczywiście na tle art. 9 § 2 k. k. można nadal stosować ten dychotomiczny podział winy nieumyślnej.

Autorzy nie stronią od zagadnień kontrowersyjnych i nie poprzestają na przedstawieniu jedynie słusznego własnego stanowiska, lecz wskazują na inne rozumienie niektórych pojęć, podając w przypisach zwolenników odmiennych poglądów, w tym orzecznictwo Sądu Najwyższego. Jako przykład można podać rozważania dotyczące granicy między usiłowaniem nieudolnym a udolnym (s. 293). W nielicznych jednak wypadkach po prezentacji rozbieżnych stanowisk, nie ustosunkowują się do nich, a tym samym zmuszają czytelnika do samodzielnego opowiedzenia się za którymś z nich. Jest to o tyle utrudnione, że poza ogólną prezentacją poglądów nie jest podana argumentacja na ich poparcie. Dotyczy to m.in. dolnej granicy grzywny kwotowej. Trafnie wskazano, że w literaturze rozbieżnie jest podawany ten próg; jedni uważają, że określa ją kwota 1 zł, inni zaś, że jest nią dolna granica grzywny dniówkowej, tj. 100 zł (s. 363). Dodać należy, że Sąd Najwyższy uznał, że „Dolnej granicy grzywny przewidzianej w sankcji art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (Dz. U. Nr 139, poz. 934 ze zm.) nie określa się na podstawie art. 33 § 1 i § 3 k.k., a stanowi ją kwota 1 złoty”², i taki pogląd jest obecnie powszechnie akceptowany.

Częste zmiany ustawodawcze, w tym ustaw karnych, powodują, że podręczniki krótko po ukazaniu się tracą w określonej części swą aktualność. Recenzowana praca wyróżnia się tym, że uwzględnia wszystkie nowelizacje, w tym zmiany wprowadzone ustawą z dnia 27 lipca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks karny wykonawczy³, którą do katalogu środków karnych wprowadzono zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi (art. 39 pkt 2a k.k.) i obowiązek powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zakaz kontaktowania się z określonymi osobami lub zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu (art. 39 pkt 2b k.k.), co czyni podręcznik niezwykle aktualnym. W sposób syntetyczny zostały przedstawione przesłanki ich orzekania, lecz pierwszy z tych środków został omówiony niezbyt wnikliwie, co spowodowało, że nie wskazano jednej z przesłanek jego orzeczenia, w sposób istotny ograniczający tę możliwość. Wskaza-

² Uchwała SN z dnia 21 maja 2004 r. – I KZP 4/04, OSNKW 2004, nr 5, poz. 48.

³ Dz. U. Nr 163, poz. 1363.

no, że środek ten może być orzeczony w razie popełnienia przestępstwa przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności, a więc któregośkolwiek przestępstwa z rozdziału XXV k.k. (s. 374). Tymczasem zgodnie z art. 41 § 1a k.k. sąd może orzec zakaz zajmowania wszelkich lub określonych stanowisk, wykonywania wszelkich lub określonych zawodów albo działalności, związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, na zawsze w razie skazania na karę pozbawienia wolności za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego. Z tego wynika, że skazanie na inną karę uniemożliwia jego orzeczenie. Ponadto ustawa nie ogranicza kręgu przestępstw do tych, które są zamieszczone rozdziale XXV k. k., gdyż ustawodawca nie odwołał się do tego rozdziału – jak to uczynił np. w art. 185a k.p.k. – lecz wskazał na przedmiot ochrony. Obecnie przepis ten istotnie będzie miał zastosowanie do przestępstw zamieszczonych w tym rozdziale, lecz jeśli w przyszłości w innej ustawie zostanie stypizowane przestępstwo godzące w wolność seksualną lub obyczajność, taka możliwość będzie także istniała.

W treści podręcznika – co wynika z jego istoty – muszą być też zawarte zagadnienia czysto dogmatyczne. Ich przyswojenie ma być pomocne w zrozumieniu omawianych instytucji, a zatem nieodzowne jest przedstawienie teorii, które ich dotyczą. Zbyt szeroka ich prezentacja uczyniłaby podręcznik mało przejrzystym i skomplikowanym. Autorzy w recenzowanym podręczniku zachowali wyjątkowy umiar w ich przedstawianiu, a zaprezentowali je tylko w takim zakresie, w jakim było to niezbędne. Stąd przedstawili m.in. teorię winy (s. 255–260), koncepcje karalności za formy zjawiskowe (s. 298–302) i teorie kary (s. 343–350).

W ramach recenzji nie można wskazać wszystkich interesujących jej wątków, lecz nie sposób nie zasygnalizować krótkich uwag na temat czynności leczniczych (s. 246–249), czy kary śmierci (s. 350–351), która to kara ciągle wzbudza emocje.

Dokonując ogólnej oceny recenzowanej książki, należy stwierdzić, że ukazała się praca ciekawa, korespondująca z aktualnymi potrzebami, cechująca się solidnością, rzetelnością i wnikliwością. Jej ukazanie się wzbogaciło naszą literaturę o nową, ważną pozycję. Jest napisana jasno i treściwie, z trafnym wyczuciem potrzeb czytelnika. Piękna narracyjna forma sprawia, że czyta się ją z zainteresowaniem.

Udane opracowanie części ogólnej prawa karnego powinno być dla Autorów bodźcem do wydania podręcznika obejmującego część szczególną tego prawa. Należy oczekiwać, że niedługim czasie spełnią to oczekiwanie i zainteresowani otrzymają równie udane dzieło.